

SYLWIA JASKULSKA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

O WYRASTANIU Z PASJI

Rozpoczynając pracę nad tym tekstem, próbuję wyobrazić sobie znaczenia kryjące się za słowem „pasja”. Obrazów jest wiele. Widzę tancerzy w czerwonych strojach. Tańczą tango. Klub taneczny „Pasja”? Pasuje świetnie. Inny obraz: szewska pasja. Ktoś gotujący się ze złości. Albo biografie znanych ludzi. Przypomina mi się książka Irvinga Stone’a „Pasja życia”¹ o van Goghu. Mam też na półce książki Kena Robinson, a wśród nich „Uchwycić żywioł. O tym, jak znalezienie pasji zmienia wszystko”². Czerwień, żywioł, łapanie nieuchwytnego. Inny kolor – purpurowy. Biblijny opis ostatnich dwunastu godzin życia Jezusa Chrystusa. Jak emocjonalne obrazy tej Pasji znamy z literatury, kina, malarstwa. Pasja to słowo niezwykle intensywne, mocne, z dużym ładunkiem emocjonalnym, nieobojętne, frapujące.

W tekście przeglądam się pasji w kontekście całościowego rozwoju człowieka. O ile bowiem namysł nad zmiennością zainteresowań w ciągu życia nikogo nie dziwi (a za sprawą A. Guryckiej poznawanie linii rozwojowej zainteresowań i ich dynamiki jest jednym z ważniejszych obszarów pedagogiki zainteresowań)³, brakuje tego typu opracowań o rozwoju pasji w trakcie życia. Ponieważ zaś, w rozumieniu potocznym, od którego próbki rozpoczęłam ten tekst, pasja to stosunek emocjonalny żywiony do jej przedmiotu, zdaje się, że z pasją jest jak z miłością. Można sparafrazować powiedzenie: „Jeśli ktoś twierdzi, że przestał kochać, to znaczy, że to nie była miłość”, zastępując słowo miłość słowem pasja. Tak też pasja definiowana jest w opracowaniach naukowych. Choćby Wincenty Okoń podaje: „zamiłowanie to bardzo silne i trwałe zainteresowanie, tj. nabywana przez człowieka w toku jego rozwoju stała skłonność do zajmowania się pewnymi przedmiotami i sprawami; gdy zamiłowanie opanuje wszystkie

¹ I. Stone, *Pasja życia*, przeł. W. Kragen, Wydawnictwo Muza, Warszawa 2011.

² K. Robinson, L. Aronica, *Uchwycić żywioł. O tym, jak znalezienie pasji zmienia wszystko*, przeł. A. Baj, Wydawnictwo Element, Kraków 2012.

³ M. Klichowski, *Sens predykcji w pedagogice zainteresowań*, [w:] *Świat małego dziecka*, tom II, red. H. Krauze-Sikorska, M. Klichowski, K. Kuszak, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2013, s. 9.

myśli i czyny człowieka, staje się jego pasją⁴. Niektórzy autorzy wyliczają nawet, ile musi trwać stawanie się pasjonatem. Spotkałam w literaturze przedmiotu 10 lat jako taką cezurę czasową⁵. Stereotypowo pojmowany pasjonat spędza całe swoje życie na pielęgnowaniu jednej pasji. Dopuszczenie do głosu innych możliwości budzi sprzeciw. Pamiętam negatywne komentarze, które towarzyszyły informacji, że Adam Małysz kończy karierę skoczka narciarskiego i będzie brał udział w rajdach samochodowych. Czy można więc porzucić swoją pasję i oddać się innej? Czy tę inną można też nazwać pasją? Czy można mieć wiele pasji jednocześnie? Czy jednak z pasją jest jak z miłością: zainteresowania można mieć szerokie, ale zamiłowanie (pasję) tylko jedną? Czy pasję musi cechować stałość? To pytanie czynię głównym problemem tekstu.

PUNKT WYJŚCIA: CZY MOGĘ NAZWAĆ SIEBIE PASJONATKĄ?

Do takiego stawiania pytań zainspirowała mnie Pani Profesor Maria Dudzińska. Gdy szukałam dla siebie tematu na Letnią Szkołę Młodych Pedagogów poświęconą właśnie pasji (Sandomierz, 15–20 września 2014), Pani Profesor zadała mi jedno, krótkie pytanie: piszesz jeszcze wiersze? Odpowiedziałam: nie. Dlaczego? A, bo ja jakoś tak wyrastam ze swoich pasji. Moje zainteresowania są rzeczywiście bardzo zmienne w czasie. Od jednego do drugiego nigdy nie przechodziłam płynnie, zwykle było to przysłowiowe cięcie nożem. Jako nastolatka pisałam wiersze. Mam wiele zapisanych nimi zeszytów. Ponieważ dorastałam w czasach, gdy nie było chatów i e-maili, pisałam też listy. Miałam grupę znajomych, z którymi regularnie wymieniałam się listami. Nie były to pocztówki z wakacji, tylko bardzo długie i skrupulatne opisy każdego dnia. Z jedną z przyjaciółek w szkole wymieniałyśmy takie listy codziennie. Właściwie był to czas, kiedy ja swojego życia nie przeżywałam, tylko przepisywałam. Listy, wiersze, pamiętniki. Potem zainteresowałam się muzyką. Całe dni piłowałam szlagiery na gitarze. Przestałam pisać, stałam się członkinią chóru kościelnego. Wakacje spędzałam w autobusach do Lichenia lub w drodze na piesze pielgrzymki do Częstochowy. Aż pewnego dnia dowiedziałam się o przesłuchaniach do zespołu punkowego. Różaniec zamieniałam na glany, gitarę klasyczną na elektryczną. Zaczęłam przesiadywać w garażach i zadymionych piwnicach (moja odkryta wtedy pasja niestety do papierosów do dziś odzywa się raz po raz). Farbowałam włosy na czarno, mocno się malowałam. Znowu pisałam, ale tym razem piosenki. Co ciekawe, przemyciłam do jednej z nich fragment wiersza Haliny Poświatowskiej. Poza pasją literacką i muzyczną były też w moim życiu inne. Studiowałam pedagogikę specjalną, należałam do wspólnoty Wiara i Światło, której celem jest

⁴ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007, s. 483.

⁵ Na przykład: H. Gardner, *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, przeł. A. Jankowski, Wydawnictwo Laurum, Warszawa 2009, s. 74; R.W. Weisberg, *Creativity and Knowledge: a Challenge to Theories*, w: *Handbook of Creativity*, red. R.J. Sternberg, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, s. 230.

pomoc osobom niepełnosprawnym. Byłam częstym gościem w domach podopiecznych, jeździłam z nimi na obozy. Nic i nikt inny mnie wtedy nie interesował. Po studiach stwierdziłam jednak, że to też nie dla mnie. Podczas studiów doktoranckich założyłam teatr studencki. Wszystkie pieniądze wydawałam na wyjścia do teatru, całe dni przesiadywałam na próbach. Udało nam się wystawić, nie bez pomocy Pani Profesor Dudzikowej, kilka świetnych przedstawień. Potem chyba trochę pochłonęła mnie proza życia, opieka nad małymi dziećmi. Mało było miejsca na pasję. Bardzo też wtedy podupadłam na zdrowiu, ale pasja okazała się lekarstwem. Zaczęłam uprawiać sport. Joga, bieganie, siłownia... Znów w pełni się w tym zatraciłam. Trochę się boję, bo ostatnio zaczyna pasjonować mnie fotografia.... Ale może mi przejdzie.

I tak, w konsekwencji tych przemyśleń dotyczących samej siebie, zakwitło we mnie pytanie. Uważam się za pasjonatkę, ale moje zainteresowania nieustannie się zmieniają. Być może więc nie są to pasje? Spróbujmy to pytanie osadzić w ramach teoretycznych, odnosząc się do takich pojęć, jak rozwój, zainteresowania i pasja.

ZAINTERESOWANIA I PASJE W CIĄGU ŻYCIA

Dla czasów, w których żyjemy, symptomatyczny jest przewrót w myśleniu zarówno o zainteresowaniach, jak i o rozwoju. Zainteresowania, co podkreślała już Antonina Gurycka, kiedyś marginalizowane w naukach o wychowaniu, są obecnie (a proces ten zapoczątkowały postulaty Nowego Wychowania) ważnym ich elementem⁶. Jeśli chodzi o rozwój, nie jest on już postrzegany jako liniowy proces zmian progresywnych. Podkreśla się obecnie, że regres jest tak samo ważnym elementem rozwoju, nacisk kładzie się na aktywność własną podmiotu zmian oraz indywidualizm, a także wpływy środowiska i podejmowanie odpowiedzialności za własny rozwój⁷, a nie tylko na jego uniwersalne prawidłowości⁸. Co za tym idzie, odchodzi się od typowego dla modernizmu⁹ postrzegania zainteresowań jako cech jednostki, które w toku ontogenezy są rozwijane według ściśle zdefiniowanych prawideł, a środowisko jest tylko tłem tego procesu¹⁰. Rozwój zainteresowań i kształtowanie się postawy twórczej jest zjawiskiem

⁶ A. Gurycka, *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1989, s. 7.

⁷ Por. A. Cybal-Michalska, *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013, s. 164.

⁸ J. Trempała, *Natura rozwoju psychicznego*, [w:] *Psychologia rozwoju człowieka*, red. J. Trempała, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 28–49.

⁹ Por. D.E. Super, *Psychologia zainteresowań*, przeł. H. Choynowska, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1972.

¹⁰ M. Klichowski, *Rozwój zainteresowań uczniów a Płynna Nowoczesność Zygmunta Baumana*, „Studia Edukacyjne” 15/2011, s. 43.

dynamicznym, zindywidualizowanym, nieliniowym, profile zainteresowań zaś są płynne i interferencyjne¹¹.

Czy jednak wyrosła z zainteresowań pasja jest czymś stałym, czy ona też może się zmieniać w ciągu życia? Pasję można definiować jako silną skłonność do aktywności, którą ludzie postrzegają jako ważną i w którą inwestują swój czas i energię¹². Tym zatem różni się pasja od wykorzystywania zdolności, że zaangażowanie w nią przybiera postaci ekstremalne. Jest to aktywność wbrew wszystkiemu, niepoddająca się presji otoczenia, pochłaniająca wiele czasu i energii, z dużym ładunkiem emocjonalnym. Pasja wymaga postawy nonkonformistycznej¹³, swoistego twórczego „obłądu” (biografie wielkich osobistości świata sztuki czy polityki dostarczają wielu przykładów takiej aktywności). Najwięksi pasjonaci cechowali się: silną potrzebą samostanowienia bez ulegania presji otoczenia; zdolnością dokonywania samodzielnych i zdecydowanych wyborów własnej aktywności i drogi własnego rozwoju; powołaniem do twórczości rozumianym jako zaufanie do własnych kompetencji¹⁴. Pasja może więc być czymś pozytywnym, korzystnym dla pasjonata, jego życia i rozwoju. Robert J. Vallerand, tworząc dualistyczny model pasji, opisał to jako pasję harmonijną. Jak zauważa Vallerand, obok zajęć, co do których nie mamy wielkiego wyboru i które nie są szczególnie wciągające, każdy szuka czegoś, co w przyjemny sposób pozwala zaspokajać potrzeby poczucia kompetencji i niezależności¹⁵. Działania takie mogą przerodzić się w pasję, ale dopóki istnieje równowaga między nimi, a resztą codziennych aktywności, jest to pasja harmonijna.

Drugim rodzajem pasji wyróżnionym w modelu dualistycznym jest obsesja. Mamy z nią do czynienia wtedy, kiedy pasja przejmuje kontrolę nad pasjonatem¹⁶. Zaniedbuje on codzienne obowiązki, wydaje na potrzeby związane z pasją większe kwoty pieniędzy, niż pozwala na to jego budżet, emocje towarzyszące przeżywaniu pasji są niewspółmierne do sytuacji. Pasję harmonijną, w przeciwieństwie do obsesyjnej definiuje to, że podejmowanie (jak nazywa to Valle-

¹¹ M. Klichowski, *Sens predykcji w pedagogice zainteresowań*, [w:] *Świat małego dziecka*, tom II, red. H. Krauze-Sikorska, M. Klichowski, K. Kuszak, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2013, s. 13.

¹² R.J. Vallerand, *On the Psychology of Passion: In Search of What Makes People's Lives Most Worth Living*, „Canadian Psychology”, 2008, tom 49, nr 1, s. 1.

¹³ Por. S. Popek, *Człowiek jako jednostka twórcza*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2001; S. Popek, *Konformizm-nonkonformizm jako osobowościowy mechanizm kształtujący przemienność stosunków społeczno-ustrojowych*, w: *Twórczość w teorii i praktyce*, red. S. Poek, R.E. Bernacka, C. Domański, B. Gawda, D. Turska, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2004; R.E. Bernacka, *Nonkonformizm a twórczość*, [w:] *Oblicza twórczości*, red. G. Mendecka, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010.

¹⁴ G. Mendecka, *Aktywność własna jako czynnik rozwoju wybitnych twórców*, „Psychologia Rozwojowa”, 2012, tom 17, nr 1, s. 69.

¹⁵ R.J. Vallerand, *On the Psychology of Passion: In Search of What Makes People's Lives Most Worth Living*, „Canadian Psychology”, 2008, tom 49, nr 1, s. 1.

¹⁶ M.A.K. Lafrenière, A.C. St-Louis, R.J. Vallerand, E.G. Donahue, *On the Relation between Performance and Life Satisfaction: The Moderating Role of Passion*, „Self and Identity”, 2012, tom 11, nr 4, s. 517.

rand) „działalności namiętnej” nie pozostaje w konflikcie z jej innymi czynnościami życiowymi¹⁷.

Analiza dualistycznego modelu pasji kieruje moją uwagę w stronę jej związku z rozwojem człowieka. Pasja może sprzyjać rozwojowi lub go zaburzać, wzbogacać życie lub prowadzić do destrukcji wszelkich innych obszarów życia pasjonata, poza przedmiotem pasji. Wracam jednak do pytania: a jak to jest z możliwością zmieniania się pasji w trakcie tego rozwoju? Vallerand nie udziela wprost odpowiedzi na to pytanie, z jego badań wynika jednak, że osoby przejawiające harmonijny typ pasji są wobec niej bardziej elastyczne. Potrafią w danym momencie zrezygnować z działań związanych z pasją, jeśli wymagają tego okoliczności¹⁸. Są gotowe nawet zaprzestać pielęgnowania pasji w ogóle, jeśli zauważą, że ma na nie destruktywny wpływ. Działania obsesyjnych pasjonatów natomiast mają charakter sztywny, nie podlegają modyfikacjom¹⁹. Pasja obsesyjna staje się też w większym stopniu niż harmonijna stałą częścią osobowości²⁰. Może to jest klucz do poszukiwania odpowiedzi na pytanie o możliwe profile dynamiki pasji? Być może pasja rozwijająca się harmonijnie łatwiej ulega przeobrażeniom, zatem może nawet być zmieniony jej przedmiot?

WYRASTANIE Z PASJI, CZYLI PRZERADZANIE SIĘ

Gdy myślałam o moich pasjach/zainteresowaniach, przygotowując się do wystąpienia podczas Letniej Szkoły, uświadomiłam sobie kilka spraw. Po pierwsze, w każdym z nich odbija się moja historia rodzinna. Mam w rodzinie wielu pasjonatów. Widziałam dziadka Longina, który kilka dni przed śmiercią nie wypuszczał z rąk swoich notatek – był lekarzem i autorem książek, do ostatniej godziny pisał. Babcia zawsze śpiewała w chórach. Moja mama była mistrzynią Polski w gimnastyce artystycznej. Mój ojciec przeczytał chyba wszystkie książki, jakie kiedykolwiek wydano – zawsze widzieliśmy go z książką. Moi rodzice bardzo dbali, aby niczego nam nie brakowało, ale pótek na książki brakowało zawsze. Po drugie nawet, jeśli pasja przemijała, coś z niej zostawało. Nauczyłam się pisać, występować publicznie, jestem wrażliwa na muzykę i ludzi, umiem oddychać przeponą. Mam bardzo szerokie i bardzo różnorodne grono znajomych z tych różnych okresów. Zbudowałam na moich pasjach niezły kapitał społeczny.

¹⁷ R.J. Vallerand, *On the Psychology of Passion: In Search of What Makes People's Lives Most Worth Living*, „Canadian Psychology”, 2008, tom 49, nr 1, s. 1.

¹⁸ N. Carbonneau, R.J. Vallerand, C. Fernet, F. Guay, *The Role of Passion for Teaching in Intrapersonal and Interpersonal Outcomes*, „Journal of Educational Psychology”, 2008, tom 100, nr 4, s. 978.

¹⁹ R.J. Vallerand, *On the Psychology of Passion: In Search of What Makes People's Lives Most Worth Living*, „Canadian Psychology”, 2008, tom 49, nr 1, s. 4.

²⁰ G.A. Mageau, J. Carpentier, R.J. Vallerand, *The Role of Self-Esteem Contingencies in the Distinction between Obsessive and Harmonious Passion*, „European Journal of Social Psychology”, 2011, nr 41, s. 721.

I wreszcie w odniesieniu do kluczowego dla mnie problemu rozwoju pasji w ciągu życia mogę stwierdzić, że moje zainteresowania nie są szczególne (któż z nas nie pisał wierszy i nie śpiewał w jakimś zespole?). Odzwierciedlają modernistyczną ścieżkę rozwoju: widać w nich dziecięcą naiwność, młodzieńczy bunt, a potem poszukiwanie drogi zawodowej i wreszcie hobby. Ważne okazały się też wpływy środowiska rodzinnego. I własna aktywność.

Czy jednak jestem pasjonatką? Myślę, że tak. Pasja bywa definiowana jako silna, wewnętrzna motywacja do aktywności²¹. W każdą z moich pasji angażowałam się zawsze na sto procent tak, że nie istniało nic innego. Wiązał się z tym niezwykle ładunek emocjonalny. Ale jeśli pasja jest czymś stałym, to wszystko co opisałam, to tylko zainteresowania.

Kluczem porządkującym te rozmyślenia mogłaby być teoria *renesansowej duszy*. Wskazuje na to tytuł książki, w którym M. Lobenstine wyklada swoją koncepcję: *Renesansowa dusza. Planowanie życia dla ludzi, którzy mają zbyt wiele pasji, aby wybrać tylko jedną*. Jak się jednak okazuje już w dedykacji (autorka dedykuje książkę *Renesansowym Duszom* na całym świecie, czyli ludziom, których charakteryzuje mnogość zainteresowań...), jest to rzecz o zainteresowaniach, nie zaś o pasji. Ważne dla moich rozważań wydaj mi się jednak to, co z teorią Lobenstine zrobił Michał Klichowski. Wyróżnił on pięć profili dynamiki zainteresowań:

- „– centralno-ewolucyjny – jedno doskonalące się zainteresowanie w przebiegu życia,
- interferencyjno-ewolucyjny – wiele doskonalących się zainteresowań w przebiegu życia,
- centralno-inwolucyjny – na danym etapie życia jedno zainteresowanie, ale w jego przebiegu wiele (zastępowanie obumarłego zainteresowania innym, ale zawsze nowym),
- interferencyjno-inwolucyjny – wiele zmiennych zainteresowań w przebiegu życia,
- ewolucyjno-inwolucyjny – zainteresowanie/zainteresowania doskonalące się oraz zmienne w przebiegu życia”²².

Przypisałabym sobie profil centralno-inwolucyjny. Co więcej twierdzę, że profil ten mógłby opisywać zmienność pasji, jeśli dopuścimy do głosu tezę o ich zmienności. W przywoływanej na początku definicji Wincentego Okonia pojawia się stałość i niezmienność zamiłowania do konkretnych rzeczy i przedmiotów. A gdyby spojrzeć na to inaczej i uznać, że to nie te przedmioty są stałe, ale zamiłowanie? Wracając do analizy przemian moich pasji/zainteresowań w ciągu życia, mogę raz jeszcze stwierdzić, że poziom emocjonalnego zaangażowania

²¹ Por. D.-B. Luh. Ch.-Ch. Lu, *From Cognitive Style to Creativity Achievement: The Mediating Role of Passion*, „Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts”, 2012, tom 6, nr 3, s. 283; S.L. Sasser, S. Koslow, *Passion, Expertise, Politics, and Support Creative Dynamics in Advertising Agencies*, „The Journal of Advertising”, jesień 2012.

²² M. Klichowski, *Między linearnością a klikaniem. O społecznych konstrukcjach podejść do uczenia się*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012, s. 70.

w nie był ogromny. Jakby była we nie potężna energia, której nieużywanie sprawiłoby, że bym eksplodowała. Ta energia jest zawsze, ale różnie ją wykorzystujemy. Może więc, nawet jeśli mój własny przykład jest mimo wszystko chybiony i to zainteresowania, a nie pasje, warto nie odrzucać teorii o stałości natężenia emocjonalnego pasji z dopuszczeniem możliwości jej inwolucyjnego charakteru, jeśli chodzi o przedmiot zamiłowania.

Zgodnie z definicją słownikową „wyrasta się” nie tylko z sensie przechodzenia na wyższy poziom rozwoju i zostawiania w tyle tego, co uprzednio. Wyrosnąć to także ukazać się na powierzchni, przebić się przez coś, wznieść się nad poziom czegoś, wziąć początek, przejść z jednego stanu w drugi, stać się czymś/kimś²³. Jakże pięknie to współgra ze słowem „pasja”. Wyrosnąć? Może wznieść się, przejść. A najlepiej: przerodzić się.

BIBLIOGRAFIA

Bernacka R.E., *Nonkonformizm a twórczość*, [w:] *Oblicza twórczości*, red. G. Mendecka, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010.

Carbonneau N., Vallerand R.J., Fernet C., Guay F., *The Role of Passion for Teaching in Intra-personal and Interpersonal Outcomes*, „Journal of Educational Psychology”, 2008, tom 100, nr 4.

Cybal-Michalska A., *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.

Gardner H., *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, przeł. A. Jankowski, Wydawnictwo Laurum, Warszawa 2009.

Gurycka A., *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1989.

<http://sjp.pwn.pl/slowniki/wyrasta%C4%87.html>, [dostęp: 26.10.2015].

Klichowski M., *Między linearnością a klikaniem. O społecznych konstrukcjach podejść do uczenia się*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012.

Klichowski M., *Rozwój zainteresowań uczniów a Płynna Nowoczesność Zygmunta Baumana*, „Studia Edukacyjne” 15/2011, s. 43.

Klichowski M., *Sens predykcji w pedagogice zainteresowań*, [w:] *Świat małego dziecka*, tom II, red. H. Krauze-Sikorska, M. Klichowski, K. Kuszak, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2013.

Lafrenière M.A.K., St-Louis A.C., Vallerand R.J., Donahue E.G., *On the Relation between Performance and Life Satisfaction: The Moderating Role of Passion*, „Self and Identity”, 2012, tom 11, nr 4, s. 517.

Luh D.-B., Lu Ch.-Ch., *From Cognitive Style to Creativity Achievement: The Mediating Role of Passion*, „Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts”, 2012, tom 6, nr 3.

Mageau G.A., Carpentier J., Vallerand R.J., *The Role of Self-Esteem Contingencies in the Distinction between Obsessive and Harmonious Passion*, „European Journal of Social Psychology”, 2011, nr 41.

Mendecka G., *Aktywność własna jako czynnik rozwoju wybitnych twórców*, „Psychologia Rozwojowa”, 2012, tom 17, nr 1.

Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007.

Popek S., *Człowiek jako jednostka twórcza*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2001.

Popek S., *Konformizm-nonkonformizm jako osobowościowy mechanizm kształtujący przeziębienie stosunków społeczno-ustrojowych*, w: *Twórczość w teorii i praktyce*, red. S. Popek, R.E. Bernacka, C. Domański, B. Gawda, D. Turska, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2004.

²³ <http://sjp.pwn.pl/slowniki/wyrasta%C4%87.html>, [dostęp: 26.10.2015].

- Robinson K., Aronica L., *Uchwycić żywioł. O tym, jak znalezienie pasji zmienia wszystko*, przeł. A. Baj, Wydawnictwo Element, Kraków 2012.
- Sasser S.L., Koslow S., *Passion, Expertise, Politics, and Support Creative Dynamics in Advertising Agencies*, „The Journal of Advertising”, jesień 2012.
- Stone I., *Pasja życia*, przeł. W. Kragen, Wydawnictwo Muza, Warszawa 2011.
- Super D.E., *Psychologia zainteresowań*, przeł. H. Choynowska, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1972.
- Trempała J., *Natura rozwoju psychicznego*, [w:] *Psychologia rozwoju człowieka*, red. J. Trempała, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Vallerand R.J., *On the Psychology of Passion: In Search of What Makes People's Lives Most Worth Living*, „Canadian Psychology”, 2008, tom 49, nr 1.
- Weisberg R.W., *Creativity and Knowledge: a Challenge to Theories*, [w:] *Handbook of Creativity*, red. R.J. Sternberg, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

Author: Sylwia Jaskulska

Title: About growing out of passion

Key words: passion, human development, psychology of interests

Discipline: Pedagogics

Language: Polish

Document type: Article

Abstract

In my paper, I analyse passion in the context of lifelong human development. The main concern is whether passion has to be one and steady, or whether it is possible to have various passions in life, or even many different passions at the same time? To answer my question, I refer myself to the psychology of human development and the psychology of interests, as well as to Robert J. Vallerand's dualistic model of passion.